

Miquel de Moragas i Miquel Botella, Editors

Les Claus de **l'Èxit**

*Impactes socials, esportius,
econòmics i comunicatius de*
Barcelona'92

*Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport
Universitat Autònoma de Barcelona
Museu Olímpic de Lausana
Fundació Barcelona Olímpica*

Els autors

Josep Miquel Abad
Enric Truñó
Fidel Sust
Manuel Llanos
Lluís Millet
Miquel Botella
Ferran Pastor
Jordi López
Andreu Clapés
Josep Bertran
Miquel de Moragas
Joan Botella
Faustino Miguélez
Ferran Brunet
Fernand Landry
John MacAloon
Nancy Rivenburgh
Muriel Ladrón de Guevara
Pilar Carrasquer
Núria García
Xavier Còller
Daniel Romaní
Dolors Aparicio

Les Claus de l'Èxit.

Impactes socials, esportius,
econòmics i comunicatius de
Barcelona'92

Les Claus de l'Èxit.

Impactes socials, esportius, econòmics i comunicatius de Barcelona'92

Els continguts d'aquest llibre no podran ser reproduïts, ni totalment ni parcialment, sense el previ consentiment per escrit dels editors.

© Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport
Universitat Autònoma de Barcelona
Edifici B. 08193 Bellaterra (Barcelona, España)

© Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Edifici A. 08193 Bellaterra (Barcelona, España)

Editors: Miquel de Moragas i Miquel Botella
Coordinació editorial: Miquel Gómez,
Esther Martí i Núria Garcia
Disseny de la coberta: Josep M.ª Trias (Quod)

Primera edició: juliol de 1995

Dipòsit legal: B. 30.733-1995
ISBN 84-490-0388-1
Composició: Víctor Igual, S. L.
Impressió: Duplex, S. A.
Enquadernació: Serveis Gràfics 106, S.L.
Printed in Spain - Impres a Espanya

Índex

Joan Antoni Samaranch <i>President del Comitè Olímpic Internacional</i>	7
Presentació	
Pasqual Maragall <i>President del COOB'92</i> <i>Alcalde de Barcelona</i>	9
Introducció	
Josep Miquel Abad <i>Conseller Delegat del COOB'92</i> «Balanz de les realitzacions del COOB'92»	11
Organització dels Jocs	
Miquel Botella «Les claus de l'èxit dels Jocs»	18
Esports	
Enric Truñó «Barcelona, ciutat de l'esport»	43
Manuel Llanos «Així va col·laborar el Comitè Olímpic Espanyol en l'èxit del '92»	57
Mitjans de comunicació	
Miquel de Moragas / Nancy Rivenburgh / Núria Garcia «La imatge de Barcelona'92 a la televisió internacional»	76
Muriel Ladrón de Guevara / Xavier Còller / Daniel Romaní «La imatge de Barcelona a la premsa internacional» .	98
Disseny	
Miquel de Moragas «Disseny, logotip i mascota en la promoció i la identitat de Barcelona'92»	115
Jocs Paralímpics Barcelona'92	
Fernand Landry «Els Jocs Paralímpics i la integració social»	130

Política

Joan Botella

- «Els Jocs Polítics. Actors i estratègies entorn
dels Jocs Olímpics de Barcelona 1992» 145

Societat

Faustino Miguélez / Pilar Carrasquer

- «La repercussió laboral dels Jocs Olímpics» 155

Andreu Clapés

- «Voluntaris Barcelona'92: la gran festa
de la participació» 171

John MacAloon

- «Barcelona'92: un punt de vista
des de l'antropologia cultural» 187

Urbanisme

Lluís Millet

- «Els Jocs de la Ciutat» 194

Economia

Ferran Brunet

- «Anàlisi econòmica dels Jocs Olímpics de
Barcelona'92: recursos, finançament i impactes» . . . 209

Tecnologia

Jordi López / Ferran Pastor

- «Barcelona'92: les estratègies de la tecnologia» . . . 244

Josep Bertran

- «La imatge de la tecnologia als Jocs Olímpics
de Barcelona'92» 260

Epíleg

Fidel Sust

*Director General d'Esports de la Generalitat
de Catalunya*

- «L'herència esportiva dels Jocs de Barcelona» . . . 267

Bibliografia sobre Barcelona'92

- Dolors Aparicio 272

Apèndix

Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport.

Càtedra Internacional d'Olimpisme.

- Fundació Barcelona Olímpica 282

URBANISME

ELS JOCS DE LA CIUTAT

LLUÍS MILLET I SERRA¹

INTRODUCCIÓ

L'any 1992, Barcelona entrà a formar part del reduït grup de ciutats que han acollit la celebració d'uns Jocs Olímpics d'estiu. De les aproximadament 130 ciutats del món, capitals d'àrees metropolitanes amb dimensió i condicions suficients per, en teoria, celebrar un esdeveniment d'aquesta magnitud, només dinou han aconseguit ser «olímpiques». En aquest selecte grup hi ha, entre d'altres, Atenes, París, Londres, Los Angeles, Berlín, Estocolm, Roma, Tòquio, Mèxic, Munic, Montreal, Moscou, Seül... ciutats totes elles que podríem qualificar com les més importants i avançades del món.

En tots els casos, els Jocs han estat sempre un èxit esportiu i organitzatiu. Èxit, cada vegada amb més ressò, gràcies a la retransmissió televisiva. En aquesta valoració positiva dels Jocs hi coincideix tant l'espectador llunyà com el propi habitant de la ciutat. Ni situacions tan greus i tràgiques com les de Munic, l'any 72, pogueren torçar la percepció dels Jocs com a èxit. En el cas de Montreal, les dificultats econòmiques per pagar la factura d'un projecte desproporcionat, no foren suficients per a enterbolir la percepció dels Jocs com a fet desitjable i qualificador per a la ciutat. També foren un èxit Moscou i Los Angeles malgrat que, per motius polítics, fou traït parcialment l'esperit universal dels Jocs Olímpics: el fracàs, en aquests casos, va recaure exclusivament en els països que hi feren el boicot.

Tal i com hem vist, l'èxit esportiu i organitzatiu està pràcticament garantit per la pròpia lògica de l'esdeveniment. Les ciutats, però, acostumen a perseguir, des del plantejament inicial del projecte olímpic, algun altre tipus d'èxit que permeti demostrar, davant el món, alguna capacitat o qualitat especial. Per aquesta raó, malgrat que el programa esportiu és sempre el mateix, tots els Jocs Olímpics són diferents i

1. Arquitecte. Director de la Divisió d'Infraestructures del COOB'92.

únics, caracteritzats d'acord amb l'especificitat de la ciutat que els acull. Així podríem qualificar els Jocs de Munic com els de l'èxit de la tecnologia i la capacitat industrial, els de Los Angeles com els de l'èxit empresarial i econòmic o els de Seül com els de l'èxit polític que retornà el caràcter universal als Jocs. Probablement els de Sydney, l'any 2000, seran els Jocs ecològics. En aquest sentit, em sembla que coincidirem tots a batejar els Jocs de Barcelona com els de l'èxit de la Ciutat, en majúscules, de la Civilitat, de la Polis.

Diffícilment els Jocs de Barcelona seran coneguts com els Jocs de la tecnologia, malgrat haver superat els nivells de qualitat i complexitat de totes les edicions anteriors. Tampoc seran recordats com els Jocs de l'èxit empresarial, malgrat que la gestió econòmica fou notablement més brillant que a Los Angeles, ni tampoc tindran una significació política destacada malgrat que coincidiren amb el canvi historic dels països de l'Est i que foren els més universals de la història. Encara que tota visió simplista i reduccionista és injusta per a aquests i molts altres aspectes de la complexa organització dels Jocs, tothom estarà d'acord en afirmar —tal com ho fa Miquel Botella a l'inici del seu escrit— que el veritable èxit dels Jocs de Barcelona fou la transformació que experimentà la ciutat. Aquest èxit perdura avui, tant en l'apreciació prope-
ra, que enorgulleix el ciutadà de Barcelona, com en l'admira-
ció i emmirallament que, de lluny, desperta en moltes ciutats.

Per intentar explicar els trets fonamentals i específics de la transformació deguda al projecte olímpic, sembla que el més adient sigui preguntar-se què hauria succeït si Barcelona no hagués estat nominada. És que el procés de transformació hauria minvat simplement el seu ritme, tot i mantenint la mateixa coherència global? Les operacions que s'haguessin deixat de fer haurien capgirat el procés de reconstrucció de Barcelona? L'escala de la intervenció, s'hauria pogut mantenir?

En aquest escrit intentaré explicar les raons i el procés seguit en la definició de les estratègies del projecte olímpic, no com un episodi més del conjunt de projectes sectorials enca-
minats a donar forma a una mateixa idea de transformació de la ciutat, sinó com a projecte qualitativament diferent, sense el qual, avui, Barcelona, no seria el que és. D'altra banda, sembla que el projecte urbà dels Jocs Olímpics de Barcelona sigui un projecte «obvi», és a dir, que no tenia altra manera de formular-se. També és aquesta una reflexió inter-
essant perquè permet preguntar-se si la transformació de Barcelona hagués estat la mateixa i hagués tingut el mateix sentit, amb la modificació d'alguns dels elements fonamen-
tals del projecte olímpic. I aquest no és un exercici teòric o es-

peculatiu, ja que, com veurem més endavant, van haver-hi, de fet, moltes propostes de modificació dels esquemes urbanístics inicials que, si haguessin prosperat haurien produït, sens dubte, impactes essencialment diferents tant a Barcelona com a d'altres municipis de l'entorn metropolità.

ELS JOCS COM A AMBICIÓ I PRETEXT

Tal i com els alcaldes Narcís Serra i Pasqual Maragall van manifestar reiteradament en els anys inicials del procés de candidatura, Barcelona necessitava un projecte de caire global, que canalitzés un seguit d'energies ciutadanes de forma similar a com, anteriorment, havia succeït el 1888 i 1929 amb motiu de les Exposicions Universals. «Qualsevol ciutat creix sobre la base de plataformes específiques, de projectes o «pretextos» —si voleu utilitzar una expressió suposadament negativa—, a l'entorn dels quals s'articulen les grans propostes de canvi», afirmava Pasqual Maragall en una entrevista publicada a la revista d'arquitectura i disseny *Cau* poc abans de la nominació de Barcelona, l'any 1986.

S'havien superat amb èxit, els primers anys de l'urbanisme «balsàmic», iniciat a partir de 1980, que havia prioritzat les actuacions de petita dimensió, focalitzades sobre els espais públics —places, jardins i carrers— i que tenia com a objectiu vertebrar els sistemes locals d'una ciutat que havia patit, durant molts anys, l'absència de tota intenció urbanitzadora. Narcís Serra feia referència a aquesta labor pacient i sistemàtica com a «feina d'apedaçar» i assenyalava la necessitat de disposar d'un projecte global de ciutat que permetés fixar objectius més ambiciosos realitzables a mig termini.

D'altra banda, el Pla General Metropolità, aprovat el 1976, havia propiciat la implantació d'una clara disciplina urbanística en relació als processos especulatius que primaven en les èpoques anteriors, havia permès aconseguir importants reserves de sòl per a espais públics, dotacions comunitàries i equipaments, i havia indicat els eixos d'una coordinació territorial, de major escala, intentant vertebrar un espai metropolità, més equilibrat en usos i densitats. Tot i aquestes voluntats, el Pla General podia ser la referència obligada però no l'instrument adequat per impulsar el projecte reclamat per l'alcalde Serra. L'arquitecte Oriol Bohigas assenyalava clarament les limitacions del Pla² entre les quals destacava «l'excessiva duresa i inflexibilitat, conseqüència d'haver uti-

2. Oriol Bohigas. *Reconstrucció de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona 1984.

litzat només els mitjans repressius dels antics plans, en lloc de promoure la discrecionalitat —amb normes, no cal dir-ho, per evitar l'arbitrarietat— que és més característica dels processos i dels mètodes del projecte, la inexistència d'un grau suficient d'executivitat per tot el volum de propostes i, per tant, un plantejament que entra en contradicció amb el que haurien de ser bases essencials d'una línia projectual». En definitiva, Bohigas reclamava també un marc projectual per a Barcelona en afirmar que la ciutat es construeix i es controla amb els projectes i les obres i no amb els programes d'actuació del planejament.

Les directrius polítiques del projecte que ambicionava la ciutat foren expressades amb una gran claredat i precisió tècnica. En primer lloc calia *vertebrar* la ciutat, dotant-la d'un sistema viari que potenciés la relació de Barcelona amb les altres ciutats metropolitanes, que solucionés la difícil permeabilitat est-oest de la ciutat i que connectés el conjunt del territori urbà amb els sistemes de comunicacions regionals. En el mateix sentit calia definir una nova estructura de comunicacions ferroviàries, tipus metro, que enllacés les principals ciutats del sistema metropolità de Barcelona.

En segon lloc era imprescindible *equipar* la ciutat. El baixíssim nivell d'inversions públiques que havia caracteritzat el període anterior als anys vuitanta, havia empobrit i «descapitalitzat» la ciutat. Pràcticament, en els últims vint anys no s'havia construït cap edifici públic per al lleure, la cultura o l'esport que afegís algun valor de capitalitat als equipaments històrics de Barcelona. Aquest fet havia provocat un creixement de la ciutat exclusivament quantitatiu ja que la qualitat era negada per l'absència d'espais públics i equipaments. Aquesta política d'*equipament* s'havia de dirigir, molt especialment, cap a l'obtenció d'espais públics, de dimensió considerable, que permetessin formalitzar una nova percepció de la ciutat, obrint-la al mar per un costat i definint-ne els límits amb el parc de Collserola per l'altre.

En tercer lloc s'havia de *redefinir la centralitat*, replantejant la migradesa del centre de ciutat representat fins aleshores per l'eix del Passeig de Gràcia i de l'avinguda de la Diagonal fins a la plaça de Francesc Macià. Això significava determinar el llinar de servei i d'influència que pretenia donar-se a aquesta ciutat central, és a dir, definir un sistema articulat entre aquest centre i el de les altres ciutats metropolitanes i regionals.

Finalment calia *equilibrar* la ciutat, evitant que els creixements qualitatius es generessin majoritàriament en una zona molt determinada de la ciutat en detriment de la resta de dis-

trices. Fins llavors, la majoria de les inversions públiques i privades corresponents a grans equipaments de caràcter urbà s'havien produït només a la muntanya de Montjuïc, i en els districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi. Les instal·lacions esportives del F.C. Barcelona, el Reial Club de Polo, el Club de Tennis Turó o el Club Esportiu Laietà són exemples de les preferències i estratègies de localització que havia seguit la iniciativa privada. Però la Universitat de Barcelona, la Universitat Politècnica, les piscines Picornell o l'Estadi Serrahima són exemples de com les inversions públiques de «prestigi» seguien els mateixos raonaments. En contraposició, l'est de la ciutat no disposava de cap equipament públic o privat representatiu i les dotacions comunitàries no depassaven el nivell de servei corresponent al barri.

L'instrument que havia de subministrar l'energia, el consens i la il·lusió necessàries per *vertebrar, equipar, definir l'espai central i equilibrar* la ciutat, fou el projecte dels Jocs Olímpics.

ELS TRETS BÀSICS DEL PROJECTE OLÍMPIC

Partint d'aquestes premisses i del coneixement que havíem adquirit dels equipaments esportius a través de diversos treballs³ realitzats des de 1970, Romà Cuyàs, comissionat de l'alcalde per a la candidatura de Barcelona'92, em va encarregar, l'any 1982, l'estudi previ del projecte urbà dels Jocs Olímpics. Es tractava de prefigurar, en pocs mesos, una traducció territorial dels requeriments del programa olímpic i verificar quin podria ser l'impacte sobre la ciutat. Fins aquell moment, ningú no tenia massa clar quantes hectàrees de sòl urbà es requeria, quantes instal·lacions esportives existents eren aprofitables i quantes en mancaven. La proposta que vàrem formular, recollida en el primer document de candidatura⁴ preveia ja la localització de les quatre àrees olímpiques de Barcelona així com la descentralització de diverses instal·lacions esportives en les principals ciutats de l'àmbit metropolità.

Aquest esquema inicial, fàcil de conceptualitzar, d'explicar i d'imaginar, no fou alterat en el decurs dels següents deu anys. L'equip tècnic que el redactà, va incorporar-se a l'Oficina Olímpica durant tot el trajecte de Candidatura i, després,

3. *Estudio sobre los equipamientos de deportes y de espacios libres para el ocio en Barcelona y Comarca*. Comisión de Urbanismo y Servicios Comunes de Barcelona y otros Municipios. Barcelona, 1973.

Guia de l'esport a Barcelona'82. Ajuntament de Barcelona, 1982.

4. *Projecte Jocs Olímpics. Barcelona 1992. Primeres aproximacions*. Romà Cuyàs i Sol. Octubre 1982.

al Comitè Organitzador, facilitant la continuïtat conceptual del projecte.

Des d'aquests inicials esquemes d'implantació, traçats el 1982, el projecte olímpic va perfilar-se com a projecte de reurbanització, de reequipament i, per tant, d'intervenció sobre l'espai públic, amb actuacions sobre el ja existent, a través de projectes de renovació urbana amb fort impacte sobre la ciutat ja construïda.

Quan parlem de projecte olímpic, ens referim, en realitat, a un gran feix de projectes de característiques molt diverses, l'execució dels quals va considerar-se necessària per a donar coherència a l'actuació global. Bàsicament hi havia dos tipus de projectes: les àrees o parcs olímpics, amb les instal·lacions de competició i entrenament i els projectes de connectivitat, vies de ronda i grans infraestructures. En la gestió del primer grup de projectes hi participà molt directament el Comitè Organitzador dels Jocs, mentre que el segon fou gestionat per l'Institut Municipal de Promoció Urbanística (IMPU) i, més tard, pel Holding Olímpic (HOLSA).

La idea o esquema central del projecte es recolzava en la localització de quatre grans parcs —les quatre àrees olímpiques— a les cantonades del rectangle central de la ciutat. La referència a la geometria definida per les quatre àrees olímpiques manté una presència dominant, a partir de la seva definició el 1982, en la totalitat dels projectes d'intervenció integrats en el «catàleg» olímpic. Montjuïc, Diagonal, Vall d'Hebron i Parc de Mar tenen, avui, una clara posició central en relació a la ciutat metropolitana. Si durant els anys seixanta aquests territoris podien considerar-se perifèrics o suburbials, avui han deixat de ser-ho i han adquirit un valor de posició privilegiat en actuar com a nusos de connexió entre el centre de la ciutat i aquesta perifèria que ha assolit també els valors qualitativament complexos de ciutat.

La «peça» clau del projecte olímpic fou, però, l'operació d'infraestructura viària i, més concretament, la construcció de les Rondes (Ronda de Dalt i Ronda Litoral), una anella viària que envoltava la ciutat. Els Jocs Olímpics proporcionaren l'excusa per garantir el seu traçat complet abans del 92, ja que eren imprescindibles per a la bona connectivitat entre les quatre àrees olímpiques. La importància de les Rondes com a element vertebrador de la conurbació de Barcelona fou indiscutible a partir del mateix dia de la seva inauguració. Tal com explica Jose Antonio Acebillo⁵ les no-

5. «El progressiu canvi d'escala en les intervencions urbanes a Barcelona entre 1980 i 1992». A *Barcelona olímpica. La ciutat renovada*. HOLSA 1992.

ves rondes actuen alhora com a vies col·lectores i distribuïdores entre els trànsits regionals i locals, i permeten una interpretació metropolitana del territori urbà, en el qual les barreres geogràfiques i les distàncies són superades per l'estructura viària formada per les grans anelles de distribució i per les vies d'entrada i sortida que les connecten amb el sistema de comunicacions regionals.

Les quatre àrees olímpiques i les vies o eixos de connexió que les relliguen, defineixen un rectangle que delimita el que podríem anomenar ciutat central, que ocupa el centre geomètric del pla de Barcelona, entre el riu Llobregat i el riu Besòs. Aquest territori ha estat sotmès, durant els últims deu anys, a un intens procés de redefinició urbana que es va iniciar amb els projectes de les noves façanes de mar i de muntanya de Barcelona.

La nova façana marítima de Barcelona, des de Montjuïc fins a la Vila Olímpica i el riu Besòs i, més enllà, davant de Badalona, fins al turó de Montgat és, sens dubte, l'element de transformació més espectacular derivat del projecte olímpic. Paral·lelament, en la façana de muntanya, el traçat de la Ronda de Dalt, amb un disseny canviant, d'acord amb el teixit urbà que secciona, ha anat definint el límit entre l'espai urbanitzat i el gran parc central de la Barcelona metropolitana que és el Collserola, resolent també la sutura est-oest de molts barris que fins ara havien constituït una perifèria desurbanitzada, anàrquica i mancada d'espais lliures, d'equipaments i de serveis. Aquest procés reurbanitzador no s'atura ni a l'àrea olímpica de la Diagonal, ni a la Vall d'Hebron, sinó que continua fins a L'Hospitalet i el Prat de Llobregat d'un costat i fins a Santa Coloma de Gramanet i Badalona per l'altre, acabant la funció de cohesió metropolitana de la Ronda de Dalt.

La nova geometria de l'espai central s'acaba de definir amb l'eix que connecta la muntanya de Montjuïc amb l'àrea de la Diagonal a través del carrer Tarragona i del carrer Numància i que, més amunt, prossegueix pel túnel de Vallvidrera fins a connectar amb Sant Cugat, Rubí i Terrassa. A llevant es dibuixa una altra línia de connexió, perpendicular al mar, entre la Vila Olímpica i l'àrea de la Vall d'Hebron, a través del carrer Marina i del túnel de la Rovira. En el futur, aquest eix es perllongarà fins a Cerdanyola i Sabadell a través del túnel d'Horta, i es millorarà la relació de la ciutat central amb les altres ciutats del sistema metropolità.

Definides les vores d'aquest espai central, s'han produït, per inducció, un seguit de canvis que no tenen relació directa amb el projecte olímpic, generats en bona part per iniciativa privada i amb recursos privats, en alguns casos comple-

mentats amb inversió pública, que confirmen l'enorme vitalitat de la ciutat central. Ens referim als nombrosos projectes d'hotels, centres comercials, oficines, equipaments esportius, museus i galeries d'art, centres universitaris, que s'han impulsat i desenvolupat en un període molt curt de temps, apressats possiblement per l'innexorable calendari olímpic. Estem assistint a un canvi dimensional de la ciutat, similar al que va produir-se en la segona meitat del segle passat després de l'enderrocament de les muralles i del traçat d'eixample dissenyat per l'enginyer Ildefons Cerdà. Ja no podem referir-nos al casc antic com a ciutat històrica; tot l'Eixample, i especialment tot el rectangle central, ha esdevingut ja ciutat històrica, ciutat central.

El projecte olímpic tradueix així les directrius i ambicions de ciutat expressades per l'Ajuntament de Barcelona, de vertebrar la ciutat metropolitana situant en punts estratègics els espais lliures i els equipaments, redefinint el centre per tal de situar la ciutat en condicions de competir amb les capitals més importants del món, i homogeneïtzant la qualitat de vida en tota l'extensió urbana. Crec que el projecte olímpic real fou molt més enllà de l'imaginat inicialment, de la mateixa manera que l'impacte i conseqüències posteriors als Jocs són molt més àmplies del que els més optimistes esperàvem.

Seguint la metodologia i els mecanismes projectuals utilitzats a Barcelona, el projecte olímpic va estendre's a la majoria de ciutats que, com a subseus, van acollir algun esport. Es tractava, sempre, d'utilitzar els projectes com a eina per qualificar i reequipar zones urbanes estratègiques que, per inducció, havien de propiciar transformacions urbanístiques a l'escala de tot el municipi. Aquest va ser el cas de Terrassa i el projecte del complex esportiu de l'Abat Marçet, de Badalona amb la Vila de Montigalà i el nou Palau Olímpic d'Esports, de Castelldefels i el Canal Olímpic de Piragüisme, de Banyoles i el projecte de protecció de l'estany i la consolidació del parc que l'envolta i de La Seu d'Urgell amb la construcció del Parc del Segre.

L'ESPORT I LA CIUTAT

No he volgut fer referència a l'esport fins aquest punt, per deixar clar que, en la meua opinió, el projecte olímpic atenyia a la globalitat de la ciutat i anava més enllà d'una col·lecció de projectes d'instal·lacions esportives. Crec, però, que aquest aspecte, mereix una explicació detallada.

Barcelona és una ciutat amb llarga tradició en matèria

d'esport, en la qual s'ha desenvolupat un complex sistema de pràctiques esportives que responen a actituds molt diverses i que s'han projectat de manera heterogènia sobre la ciutat.

El programa de noves instal·lacions esportives que havia d'incorporar el projecte olímpic, tenia el punt de partida en l'anàlisi del sistema esportiu existent, sistema bastant evolucionat i diversificat que s'havia completat en els últims anys per mitjà de la construcció de nombroses instal·lacions de petit volum dissenyades per a donar servei als barris.

Les disfuncions més evidents del sistema no eren pas quantitatives —Barcelona posseïa més de 1.500 instal·lacions esportives que asseguraven, en teoria, un nivell de pràctica acceptable— sinó qualitatives. La majoria dels espais esportius responia a tipologies molt elementals: camps de futbol, dels quals n'hi havia més de 95, i pistes poliesportives amb paviment de ciment, de les que n'estaven censades més de 250. Aquests equipaments elementals estaven distribuïts força uniformement per tota la ciutat, a excepció feta dels districtes centrals. També era remarcable l'absència d'instal·lacions d'alt nivell, qualificades per a la competició d'elit o l'espectacle esportiu: l'estadi del F.C. Barcelona tenia ja més de 30 anys i les piscines «Picornell» —la darrera de les instal·lacions singulars construïdes— més de vint anys.

El projecte olímpic, havia de servir, doncs, per *completar* el sistema esportiu construint un bon nombre d'instal·lacions tipològicament molt diversificades. Havia de servir també per *equilibrar* les dotacions de «qualitat» que ja existien amb noves construccions esportives a situar en la meitat est de la ciutat. Finalment havia de propiciar una *qualificació* dels equipaments de base existents, amb instal·lacions complexes, del més alt nivell tècnic-esportiu.

L'equipament esportiu no és un element a distribuir homogeniament i equitativa sobre el territori sinó un sistema articulat i estructurat d'elements que tenen funcions específiques. L'equipament esportiu s'organitza en diferents nivells de servei i complexitat —metropolità, urbà, de barri— i cada un d'ells compleix diverses funcions —formació, entrenament, competició, espectacle, lleure, manteniment— i és gestionat per institucions i organismes de molt diverses característiques com ara els clubs, les associacions esportives, el municipi o l'escola privada o pública.

La lògica del projecte olímpic s'avenia perfectament amb les conclusions de la diagnosi del sistema esportiu existent: mancaven instal·lacions complexes i altament qualificades, d'àmbit de servei urbà o metropolità que permetessin reafirmar el caràcter de capitalitat esportiva de Barcelona. L'em-

plaçament d'aquests nous centres havia de respondre a criteris de posició —màxima accessibilitat des de tot el seu àmbit de servei— resolent la dualitat concentració / dispersió. D'altra part, havia d'atendre també a les lògiques dels sistemes de gestió que s'anaven prefigurant, decidint entre grans complexos o nombroses unitats independents.

La solució clàssica, adoptada per la majoria de ciutats olímpiques —a excepció feta de Los Angeles— ha estat de construir de bell nou un «Parc Olímpic» on s'hi concentren una gran part dels escenaris utilitzats durant els Jocs, formant un conjunt monumental que, normalment ha estat difícil de digerir en la utilització posterior.

Barcelona trià una solució innovadora; per primera vegada el «Parc Olímpic» es dividí en quatre espais de menor dimensió, situats a l'entorn de la ciutat però a menys de cinc quilòmetres del centre urbà. Això va fer que, des del punt de vista olímpic, la solució territorial fos la més concentrada fins a la data, i la que millor resolía la relació entre escenaris esportius i ciutat. Si, com es va demostrar durant els Jocs, la festa olímpica va esdevenir una gran festa urbana, també, tres anys després, s'ha demostrat l'efectivitat de la solució adoptada en relació a l'ús quotidià.

Massa vegades, després d'un esdeveniment excepcional queden a la ciutat edificis excessivament grans o inadequats a les necessitats quotidianes. Hi ha molts exemples de construccions olímpiques que, posteriorment, no han estat gaire o gens utilitzades. Ha costat molt pagar-les i no se sap què fer-ne. Tot al contrari, Barcelona no ha construït cap instal·lació pensant exclusivament en els Jocs Olímpics, sinó bàsicament en l'ús posterior. Quan no se'n podia assegurar una utilitat, com en el cas d'esports minoritaris i amb poca implantació —la lluita, l'esgrima o l'halterofília—, es va optar per celebrar les competicions d'aquests esports en recintes «contenidors», utilitzats normalment per a altres funcions.

El resultat d'aquesta estratègia ha estat la facilitat d'integració dels edificis olímpics a la ciutat i la fàcil adaptació als usos «normals», amb costos de manteniment assumibles i espais plenament aprofitables. Totes les construccions olímpiques —tant a les quatre àrees de Barcelona com a totes les subseus— s'utilitzen regularment, i llur explotació cobreix, en general, les despeses de manteniment. Fins i tot en algun cas les societats d'explotació creades per gestionar-les poden presentar ja resultats econòmics positius. Aquest fet diferencia també els Jocs de Barcelona dels de la majoria de ciutats que ens han precedit.

El projecte olímpic de Barcelona ha defugit el monumen-

talisme i s'ha limitat a *completar* el sistema d'equipaments esportius de Catalunya. Com hem dit anteriorment, durant els deu anys que precediren els Jocs Olímpics, l'evolució del sistema esportiu a Catalunya fou espectacular. L'actuació conjunta de la Generalitat amb els Ajuntaments i les Diputacions, corregeix la majoria dels dèficits acumulats en els quaranta anys anteriors; els equipaments esportius s'adeqüen al procés de modernització de la societat, i la pràctica esportiva se situa entorn del 35% de la població, assolint nivells iguals o superiors a la majoria de països europeus.

Tot i això, tant a Espanya com a Catalunya era difícil celebrar dignament competicions de nivell internacional d'un gran nombre d'esports. L'organització dels Jocs Olímpics a Barcelona suposa un pas decisiu per completar la part més qualificada i singular del sistema d'equipaments esportius: es diversifica la tipologia dels grans equipaments i es completa territorialment el sistema. Es construeixen instal·lacions de màxim nivell per a molts esports: hoquei, beisbol, pilota, piragüisme, tir olímpic, bàdminton, hípica, bàsquet, voleibol... Cada nova instal·lació se situa prop dels llocs on ja hi ha una base i una tradició esportiva. D'aquesta manera es completa l'estructura piramidal del sistema esportiu.

Cal fer una altra observació en relació a la planificació dels equipaments esportius: el seu caràcter canviant en el temps i alhora polifuncional. Abans ens referíem a la diversitat i variabilitat de les pràctiques esportives; en la planificació dels espais per a l'esport cal tenir present la necessitat de canvis i adaptacions successives. Per la mateixa raó, cada vegada més, l'esport s'integra en d'altres activitats de la cultura i del temps lliure i, per tant, els espais esportius esdevenen també escenaris de moltes altres manifestacions culturals i populars, reafirmant la seva vocació d'acollir usos múltiples i superposats. Al mateix temps, l'esport envaeix escenaris urbans no especialment reservats a les pràctiques esportives —espais imprevistos— i demostra així la seva compatibilitat amb el conjunt d'activitats quotidianes dels ciutadans.

En aquest sentit, els grans equipaments olímpics han actuat com a potent instrument de *qualificació* urbana i han contribuït a definir i reordenar el territori urbà. Rescatar l'activitat esportiva de la marginació urbana a la qual l'havia situat una aplicació esbiaixada del *zoning* —amb el resultat d'una progressiva suburbialització de l'esport— retornant-la al centre, a la proximitat d'altres usos, a l'activitat diversificada, ha estat un dels objectius del projecte olímpic. Els resultats poden valorar-se en dos sentits. Primerament s'ha aconseguit mantenir en contínua activitat els escenaris olímpics:

tres anys després dels Jocs, podria fer-se un inventari de tots els esdeveniments que s'han celebrat en el conjunt d'instal·lacions i s'obtindria una llista d'espectacles i activitats insòlita. La realitat ha superat les previsions. En segon lloc, la convivència entre l'activitat esportiva i el joc, el lleure, l'activitat lúdica, la comercial, l'hotelera, etc., ha permès focalitzar una intensa vida urbana a l'entorn dels llocs olímpics, de manera que la vida quotidiana gairebé ha esborrat l'efemèrides olímpica i l'ha suplantat per l'espectacle quotidià. Tot i havent fet possibles «els millors i els més brillants» Jocs Olímpics de la història, els edificis esportius que s'han construït han estat molt poc «olímpics», molt urbans, molt propers al ciutadà.

BARCELONA SENSE JOCS O AMB UNS ALTRES JOCS

És realment exposat fer hipòtesis sobre coses que no han succeït. Si Barcelona no hagués aconseguit els Jocs hauria pogut trobar, certament, altres projectes engrescadors, però difícilment haurien estat de la magnitud dels Jocs Olímpics. On seríem en aquest moment? Sembla evident que el conjunt d'inversions que es van concentrar a Barcelona els cinc últims anys abans dels Jocs haurien minvat notablement. Per dir-ho senzillament: estaríem, com a mínim, quatre o cinc-cents mil milions de pessetes enrera. L'escenari més probable seria el següent: amb prou feines s'hagués acabat el Palau Sant Jordi, que fou la primera obra iniciada, juntament amb l'Estadi Olímpic. D'aquest ja es va fer una modificació de projecte, pel cas que no es concedissin els Jocs, que reduïa la capacitat a 20 o 25.000 espectadors i deixava sense construir la grada superior. La resta de Montjuïc possiblement estaria igual que abans.

Tampoc seria agosarat afirmar que, sense els Jocs Olímpics, el front marítim del Poble Nou hagués evolucionat molt poc i que la quantitat de diners públics necessaris per iniciar l'operació encara s'estaria negociant. L'àrea de la Diagonal, en la meua opinió, no hauria evolucionat gens, ja que no representava un problema urbà prioritari i de la Vall d'Hebron, en la qual tot el terreny ja era municipal, s'hauria pogut desenvolupar algun projecte de millora local. El més greu, però, hauria estat que els cinturons estarien encara per fer: en els últims vint anys només s'havien construït quatre quilòmetres de les rondes mentre que, en els quatre anys abans dels Jocs se'n construeixen més de quaranta. Amb el llistat complet dels projectes inclosos al catàleg olímpic i llur import al costat, es podria fer una hipòtesi real del que

suposaria no haver invertit la xifra esmentada anteriorment.

Un altre exercici bastant realista fóra comparar els projectes olímpics amb d'altres no inclosos en l'esmentat catàleg i comparar-ne la velocitat d'execució. El Convent dels Àngels, per exemple, que havia de ser la seu de l'hemeroteca i de l'arxiu fotogràfic municipal, porta més de dotze anys en obres: per acabar-lo tan sols falten 800 milions. La Casa de l'Ardiaca, seu de l'arxiu històric de la ciutat, requereix obres urgents de consolidació i adequació des de fa més de deu anys i només necessitaria 400 milions per acabar-se. El programa del nou Auditori de Barcelona va haver de reduir-se, ja que les administracions compromeses en el seu finançament no es veien amb cor de subministrar els recursos necessaris. El Gran Teatre del Liceu tenia projectes de reforma, des de feia molts anys, que no trobaren mai el suport econòmic adequat per iniciar-se abans que no es cremés. De les obres del Museu d'Art de Catalunya, malgrat l'impuls inicial produït pels recursos i pel calendari «olímpic», no se'n veu el final. De la cita d'aquests exemples, que podríem ampliar a molts d'altres, no voldria que se'n deduís cap mena de crítica per la gestió d'aquests projectes. Ben al contrari, només vull subratllar la dificultat de trobar recursos econòmics en quantitat suficient per finançar-los.

Quan un d'aquests equipaments singulars no s'acaba a temps, la ciutat se'n ressent parcialment, però segueix el seu curs: es tracta de fallides o problemes puntuals que no afecten el conjunt urbà. En el cas dels Jocs Olímpics hauria estat diferent: evidentment no estem parlant d'un estadi de més o de menys, sinó de l'actuació global sobre una ciutat, de la il·lusió generada pel projecte i de la renovada confiança en la pròpia capacitat de gestió i transformació. Sense el projecte olímpic, Barcelona no hauria canviat de dimensió.

De vegades s'ha volgut explicar la història recent de l'urbanisme de Barcelona com un passatge natural dels projectes d'escala local, als projectes successivament més complexos, fins arribar a les grans escales d'intervenció. En aquestes explicacions, moltes vegades ni se cita el projecte olímpic o es redueix a una anècdota o accident temporal. Sense els Jocs Olímpics jo crec que encara estaríem apedaçant la ciutat i que no s'hagués aconseguit la dimensió metropolitana a la qual feia referència a l'inici. Sense aquest canvi d'escala avui no podríem parlar de noves centralitats, ni del pla d'hotels, ni d'acabar l'Avinguda de la Diagonal, ni de la majoria dels efectes induïts que encara s'estan produint.

Queda per respondre encara la pregunta de si era possible un altre projecte de Jocs. La resposta és evidentment afirma-

tiva. No sembla discutible que hom podia imaginar altres solucions. De fet, l'anterior projecte de candidatura preparat per optar als Jocs del 72, en què Barcelona compartia seu amb Madrid, i que no prosperà per raons òbvies, preveia situar totes les instal·lacions que corresponien a la nostra ciutat —port esportiu, canal de regates, piscines de natació i salts, vila pels atletes, etc.— als municipis de Gavà i Viladecans. Es tractava d'opcions colonitzadores de nous territoris, l'impacte dels quals sobre Barcelona hauria estat ben diferent.

La temptació de solucions especulatives també va existir durant el procés de candidatura. Diverses vegades es va proposar construir la Vila Olímpica a l'àrea de Castelldefels, qualificant adequadament els terrenys necessaris per a desenvolupar una operació turístico-residencial, i també es va arribar a realitzar un estudi per tal de situar-la al Vallès. Afortunadament aquestes opcions no van prosperar i es va mantenir l'àrea del Parc de Mar.

Un altre equipament força disputat fou el port esportiu. En el primer document de candidatura es va cometre l'error de deixar oberta la localització de la base nàutica. Això va produir una allau d'ofertes «desinteressades», la més pintoresca de les quals va ser la d'uns alemanys que oferien gratuïtament la construcció del port esportiu en un paratge protegit de la Costa Brava, concretament a Tossa de Mar.

El món esportiu va pressionar fortament per canviar l'emplaçament de l'estadi ja que considerava inadequat que estigués situat dalt d'un turó. Es va proposar la construcció d'un gran centre esportiu al Vallès per tal que direccionés el futur creixement entre Sant Cugat i Cerdanyola. També fou criticada la proposta de situar totes les competicions de bàsquet a Badalona. La federació internacional d'hoquei considerava massa lluny l'emplaçament de Terrassa i volia suprimir-lo. Per altres raons, la subseu de Sabadell va estar a punt d'abolir-se. Va haver-se de negociar molt durament la inclusió de la Seu d'Urgell ja que el programa d'aigües vives no figurava en el calendari olímpic des del 72...

Com es pot veure, la discussió d'una opció particular per localitzar una determinada instal·lació, podia estar ben carregada de raons i, sens dubte, alguns emplaçaments podien haver-se millorat davant l'òptica particular d'uns determinats usuaris. Crec que, amb encert, tant des de les responsabilitats tècniques com des de les decisions polítiques va defensar-se la permanència de les quatre àrees de Barcelona. Si s'hagués prescindit d'una d'elles —la de Parc de Mar era la més contestada— el model territorial s'hagués desequilibrat i, amb tota probabilitat la ciutat actual seguiria afavorint les zones de po-

ment. Dubto també que s'hagués tancat l'anella de les rondes per la part del Besòs. També fou encertada la decisió de mantenir totes les subseus inicialment proposades. Segur que s'hauria pogut trobar un estadi de futbol millor que el de Sabadell, però semblava prioritari defensar el sistema de ciutats de l'entorn metropolità. L'únic punt feble d'aquesta estratègia fou la impossibilitat de combinar un programa esportiu adient a la ciutat de Mataró que, tot i això, va mantenir-se testimonialment donant la sortida de la prova de marató.

LA CIUTAT DELS JOCS, ELS JOCS DE LA CIUTAT

Penso que la Barcelona actual és la Barcelona dels Jocs. I ho seguirà sent durant bastants anys, fins que una nova ambició torni a impulsar un projecte que permeti un nou canvi. La ciutat dels Jocs té encara un llarg trajecte per a accomplir: s'han de consolidar les posicions conquerides; completar la renovació de Ciutat Vella i de tot el teixit central; acabar la construcció dels nombrosos equipaments culturals iniciats; estendre el teixit urbà cap a les noves àrees generades a llevant; consolidar les activitats productives, les noves centralitats i les àrees de serveis i comercials. També caldrà reafirmar el conjunt de ciutats metropolitanes i l'especificitat de cadascuna d'elles. En aquest sentit resten pendents els projectes de vertebració d'aquest territori corresponents als transports públics i molt especialment al sistema ferroviari i l'extensió de la xarxa de metro.

Moltes d'aquestes actuacions ja iniciades, confirmen la utilitat del projecte olímpic i de l'herència aportada pels Jocs. L'exposició «Barcelona New Projects», celebrada l'estiu de l'any 1993, fou una mostra de la vitalitat recobrada per la ciutat, en què s'apuntaven un bon nombre de projectes en curs d'execució: completar les grans infraestructures de la logística i la distribució, acabar de desenvolupar el front marítim, prosseguir l'avinguda de la Diagonal fins al mar, crear noves àrees de negocis, desenvolupar la renovació dels teixits urbans ja consolidats de Barcelona, transformar i millorar les àrees residencials de la ciutat. Tots aquests projectes i els que vindran són fills de la Barcelona dels Jocs.

En aquesta Barcelona s'ha produït també un canvi especialment perceptible des de fora: la ciutat s'ha tornat més acollidora, més amable, més neta, més esportiva, més divertida, més culta, més urbana, més olímpica. I tot això com a conseqüència d'haver organitzat els Jocs de la Ciutat.